

КОСЮК ОКСАНА

**Гендерні та вікові виміри сучасного
інформаційного простору України
загалом та Волині зокрема**

(погляд крізь призму патогенних текстів)

Засоби масової комунікації є медіаторами, які “озвучують” думки, погляди, “обводять контури” образів і поведінкових моделей. Аудіовізуальні та друковані ЗМІ формують і транслують нові суспільні взірці поведінки, зокрема у сфері найактуальніших – гендерних – проблем.

Аналіз, здійснений Київським інститутом гендерних досліджень, засвідчує значні розбіжності у висвітленні місця і ролі українських жінок та чоловіків, як у сферах, де реально існує гендерна асиметрія (приміром, у політиці) та в тих галузях, де з професійного боку обидві статі прагнуть рівноваги (скажімо, – у спорті), так і в ділянках суспільного життя, що вважаються традиційно “жіночими” (сфера побуту, споживання тощо). Український медійний простір визначається через чоловічу присутність, відпрезентований здебільшого чоловічими іменами, оцінений чоловічими очима, освячений чоловічим авторитетом.

Аналіз текстів найпопулярніших газет також показав, що жінки скрізь згадуються у 5,5 разів рідше, ніж чоловіки. На 96, 3 політика залишається “чоловічою справою”, обличчя культури представляють 77, 3% чоловіків, навіть серед “високо фемінізованих” галузей, якими є соціальна сфера, а також сфера побуту й обслуговування, перевага віддається

чоловікам – відповідно 76, 8% і 51,9% згадувань. У спорті чоловікам належить 76, 4%.

Якщо для вибіркового дослідження визначити телефір (інформаційні та новинні програми чотирьох загальнонаціональних каналів: УТ-1, “1+1”, “Інтер”, та ICTV, що транслювалися протягом тижня (з 20 по 27 січня 2003 року)), то аналіз виявиться теж дуже невтішним. Кількість згадувань жінок і чоловіків, за нашими спостереженнями, складає 12% та 88% від 100%, тобто у випуски новин жінки потрапляють в середньому в 7,5 разів рідше, ніж чоловіки. Найбільше цю диспропорцію підтримує державний канал УТ-1, де “людство” майже на 94% представлене чоловічими іменами та образами. Якщо виділяти тематичні блоки, то найсерйозніше ця нерівність проступає у політичних новинах (96,7%), кримінальних подіях і незвичайних ситуаціях (84%), культурі, мистецтві, шоу-бізнесі (88,7%), навіть у соціальній сфері лідирують чоловіки (61,4%).

Усе засвідчене дозволяє зробити висновок про те, що мас-медіа вперто дотримуються традиційних патріархальних стереотипів: інформаційний простір в основному “заселений” чоловіками.

Однак маємо нішу інформаційного простору, у якій жінки (і навіть діти!) таки “відвоювали свій простір” раз і назавжди. Це, на превеликий жаль, царина еротики й порнографії. У людині, наш погляд, вічно живе бажання якщо не пережити, то хоча б ”побачити” (підглядіти) усі можливі вияви почуттів. Спершу воно втілювалося у народних гуляннях, карнавальних дійствах, тепер (коли функція релаксаційного дублювання життя належить мас-медіа) оргіастичний фестиваль, переступивши межі мусичних

естетико-комунікативних систем, перейшов у царину техногенних. Електронні засоби масової комунікації широко висвітлюють питання культури інтимних стосунків як у еротично забарвлених ігрових, кінематографічних проектах на кшталт відвертого фільмування дефлорації (К. Брейя „Секс – це комедія”, П. Пазоліні “Любовні побачення”, Г. Ное “Безповоротність”), тематично маркованих ток-шоу, так і в музичних програмах та рекламі, де тему міжособистісних стосунків слід вважати домінантною.

На думку більшості медіаекспертів, високі рейтинги найпопулярніших на сьогодні програм підтримуються виключно „полуничкою” – демонстрацією відвертих сексуальних сцен. Навіть якщо ці зображення не потрапляють „без купюр” до телефіру, їх транслюють через мережу (на Yahoo, приміром, можна побачити відверто порнографічні сюжети з реального шоу Марка Барнетта (США). Творець програми вважає, що помічені в еротичних зв'язках гравці отримують більшу кількість глядацьких голосів). Отже, еротика на сьогодні – найдієвіша стратегія медіакомунікації – різновид спілкування, який чимось дуже нагадує давній ініціативний обряд численних “перероджень” людини через емоцію, що має сексуальну природу.

Цікаво, що еротичний код у новітньому інформаційному просторі використовується й для прочитання дуже далеких від статевих/гендерних проблем явищ, приміром – політичного життя. Відбувається це як на рівні використання лексики (“мат, в основі якого – зняття табу на інцест, став трохи не жаргоном” [6, 159]) та товару, що невпинно споживається (не бути сексуальним означає перетворитися на людину другого сорту), так і у сенсі культурософської поетичної концепції Маланюка,

у якій метафори поборення, оволодіння, насилля, сакралізації невинності та глуму над згвалтованою Україною” постають визначенням реалій політичного життя [3, 225].

Відомий український політолог Дмитро Видрін зокрема стверджує, що в Україні взагалі неможливо зараз розібратися, де закінчується секс і починається політика [...]. У політиці й сексі, – зазначає він, – дуже багато загальних метафор і асоціацій. Навіть вибори асоціюються з якимсь інтимним актом, здійснюваним без свідків і з відповідною атрибутикою – вузька щілина урни, у яку поміщають бюллетень”. Д. Видрін переконаний, що підручником українських політиків слід вважати "Камасутру", бо, мовляв, українські політичні реалії визначають не персонажі, а пози: пан Х знизу, а пан У зверху... „Особи тут не міняються”, – зазначає він в інтерв'ю “Українській правді”, – міняються тільки пози” [18].

“Еротизація” політичного життя особливо пожвавилась після останніх виборів. Майданна розкутість Помаранчевої революції прийшла на територію медіа разом із поколінням молодих політиків, яке навмисне акцентує роль сім'ї/почуттів у своїй діяльності та особистому житті. А поява жінки на чолі уряду одразу задіяла журналістику бульварного та напівбульварного типу. Дивно все-таки, що процес “еротизації” найяскравіше заактивізувався не у розважальних медіапроектах, а у доволі серйозних інформаційних та аналітичних програмах на кшталт новин та політичних ток-шоу. Хоча, на загал можна стверджувати, що в інтерпретації медіа політичне, економічне, гендерне, сексуальне пов'язується нині у єдину семантичну парадигму. А це дає привід твердити, що (як вислід такого змішання форм) іншим має стати погляд

на продуковану медіа “реальність”, котра, в силу окреслених трансформацій, потребує нових теоретичних моделей вивчення.

Найпереконливіше це засвідчує фіксована медіаекспертами андрогінна неподільність найпоширенішого фактора патогенного впливу мас-медіа – еротики й порнографії.

Одні дослідники критерієм такого розмежування вважають зображення людської фігури, другі звертають увагу на стиль зображення (кут зору) ще інші апелюють до типу реакції на відтворене (еротичного збудження). „Відмінність порнографії й еротики найлегше простежується не рівні етимології: бог любові Ерос (Ерот) в античні часи вважався антиподом Танатоса (бога смерті) і уособлював сили, які символізують життя. Походження і сенс слова “порнографія” цілком інші: *porne*-проститутка та *graphos* – рисувати. Однак на інших рівнях відмінності між названими явищами не такі вже й очевидні” [16].

На думку О. Забужко, за Еротом “вгадується унікальна, єдино-неповторна цілісна культура з притаманною тільки їй філософією тілесності та діалектикою чоловічого й жіночого” [4, 183]. Еталоном еротики в українській культурній традиції вона вважає фольклор: весільні пісні, сороміцькі коломийки і. под., а втіленням порнографії – „світ, інфікований страхом” [5, 138].

Д. Лоуренс вважав, що порнографія – це спроба образити секс. Вона робить людську голизну бридкою й дешевою, а статевий акт – принизливим та огидним. Уся проблема порнографії, на думку дослідника, зводиться до проблеми потаємності, яка створює хибний ореол довкола

явищ сексуальної сфери [10, 125].

Відома феміністка (колишня повія) К. Пал'я припускає, що порнографія гротескна, як давньогрецькі фризи, на яких зображені жорстокі битви титанів. Ці битви, на її думку, ніхто не сприймає за реальність і не намагається наслідувати [1, 51].

Незважаючи на різноманітність реакцій на аналізоване явище, всевладність Еросу й Танатосу у людському житті добре розуміли й до нині розуміють вчені та митці усіх цивілізацій (навіть сувора й трагічна Біблія містить похвалу любовній насолоді, не кажучи вже про Камасутру та доісторичні фривольно-пікантні скульптурні зображення богів кохання).

Однак Л. Толстой вважав порнографом В. Шекспіра, Дж. Лоуренс – Шарлоту Бронте, яка, вочевидь, також ніколи не зрозуміла б “Коханця леді Четерлей”. Подекуди літературні творці еротики самі себе заперечували (Дж. Бокачіо, наприклад, виголосив анафему „Декамерону” – найкращій із своїх книг). Найбільше у часи дотехногенної цивілізації “діставалося” романам Ф. Рабле і тим народним святкам, карнавалам та містеріям, що уособлюють й трансформують древній світ міто-ритуальної сміхової традиції.

В епіцентрі критики нашої доби – релаксаційна продукція електронних ЗМІ, на адресу якої “традиційно” продовжують звучати “анафемі” й прокльони. Реакція на проблему цілком зрозуміла: нікому не потрібна слава зацікавленого такою делікатною сферою [15, 21]. Отож-бо, складається дивна й на загал унікальна ситуація: медіапростір переповнений продукцією, котра активно споживається, “будучи нікому не потрібною”.

Однак деякі з молодих науковців, приміром, І. Полянський, вважають, що потреби в інформації порнографічного характеру таки існують. Серед них найпоширеніші: систематична сексуальна невдоволеність та підвищені сексуальні потреби, які важко або неможливо задовольнити традиційним способом; а також психологічна неврівноваженість, невпевненість у стосунках з особами протилежної статі [15, 22]. Протестувавши пошукові системи Alta, Vista, Hot, Bot, Excite, Infossek, Aport, дослідник змушений був констатувати, що “найбільшим попитом у всесвітній мережі користується не що інше, як тіло. Наприклад, при введенні запиту на слово, “порно” – кожна з пошукових систем видає мінімум 12-13 тисяч сторінок посилань, бо щонайменше 68% співробітників великих і малих компаній упродовж роботи “накручують” інтернет-трафік, блукаючи xxx-сайтами. У нічні часи, на думку І. Полянського, їх “на промисел” виходить ще більше [15, 22]. Дослідник навіть вибудовує “поведінкову теорію” для порноспоживачів, поділяючи їх на дві категорії: тих, хто цього прагне і шукає свідомо, і тих, кому порнографія загалом гидка, але вони продовжують пошуки подібної інформації під впливом несвідомого і нездоланого поклику. Вчений зазначає, що порнозалежність у “клінічному” варіанті майже не лікується”, а “швидкість, простота і безпечність доступу до “наркотика” викликає звикання, посилене могутнім інстинктивним, а тому практично неподоланим первнем.

Отже, “людина ока”, що “насолоджується” сексуальними видовищами, з часів доіндустріальної доби майже не змінилася. Змінився хіба що спосіб споглядання – у просторі медіа він став інтимнішим. Цивілізація індивідуалістів бере участь у

вакханалії “стерильно”, вона не дозволяє собі раблезіанського “бруду”. Сучасним споживачам порнографії притаманний “аскетизм” відомого персонажа з роману Віктора Гюго Клода Фролло, який, трясучись від страху та “непереборних” бажань, підглядає сцени кохання, а коли його там застають – із щонайнезалежнішим виглядом повідомляє, що полює на нечисть, котру негайно треба спалити. У сучасного медіаспоживача, як і у легендарного “святенника”, бракує відваги зізнатися, що він потрапив у неабияку залежність від спокусливого “бруду”. Загалом позиція виявляється двосічною: вкрай неоднозначне “екранне зло”, що має глибоку ремінісценцію та сильне сугестивне поле, виявляється небезпечним і потрібним водночас?

На початку 70 років за завданням Конгресу американські соціологи провели дослідження, у результаті якого спеціально організована комісія повідомила громадськість, що кількість згвалтувань прямо пропорційна кількості проданої порнографії. Власники порностудій обурилися: вони були твердо переконані, що імітації екранних аспектів життя тіла (в яких максимально проявляється тваринно-біологічна природа людини) допомагають показати емоційні, душевні й навіть метафізичні аспекти існування людини. Одне слово – порновиробники подали в суд на соціологів за перекручення фактів і, що характерно, виграли цей судовий процес. Експерти змушені були визнати, що порнографія безпечна і сексуальні маніяки та інші хворі до продукуюваної медіа порнографії не причетні й абсолютно байдужі [19, 13].

Вочевидь, питання порнографічних медіатекстів ще надто злободенне (сказати б – незріле) для академічної науки й водночас неймовірно болюче, таке, що потребує негайного

“хірургічного втручання”. Звісно, найпростіше його “ампутовати” (знищити, заборонити тощо). Тоді “хвороба” повинна зникнути разом із збудником. Однак пригадується жриця гедоністичних спокус Соломея, яка для отримання мстивої насолоди пожертвувала її збудником. Як вислід – насолода перетворилася у свою протилежність – жорстокість до споживача.

Будь-яка „ампутація” – це передусім руйнація організму. Чи варто наголошувати та пояснювати, чим може обернутися для “живого текстового організму” “усічення” матеріально – тілесного низу? Втративши „основний інстинкт”, будь-яка система стає нежиттєздатною. Окрім того, як ми змогли уже переконатися, існує проблема виявлення “патології”. Поспіхом можна “понавідтинати” багато зайвого. Адже у кожного дослідника патогенних впливів, як правило, свій “діагноз” у розмежуванні еротики й порнографії.

Визнаний український журналістикознавець професор В. Здоровега припускає, що одним із вододілів, які могли б допомогти у розрізненні якісної та бульварної журналістики, може стати “характер цікавості, сенсаційності”. Серед найхарактерніших рис бульварності В. Здоровега називав недотримання моральних норм та балансування на їх грані: порушення принципу об’єктивності, всебічності інформування, недозволені методи збору первісної інформації, „підглядання у замкову щілину”, гіпертрофована увага до сексу і всього, що з ним пов’язане, смакування насильства, жорстокості, фізичних і психологічних аномалій тощо. Зрозумілий і необхідний пошук цікавого в подачі інформації, як зазначив вчений, мусить узгоджуватись, навіть підпорядковуватись, як загальним принципам журналістики,

так і існуючим у всьому світі етичним нормам, законам гуманізму і людської моралі [7, 54-55].

Однак, на жаль, за нашими спостереженнями, поняття про норми та переступи плинні у часі так само, як і в просторі. Наприклад, жінка з абсолютно відкритими грудьми у Європі – порнографія, а в Африці – норма. Якщо європейські чоловіки і досі підпорядковуються біблійному принципіві “фігового листка”, то для осіб чоловічої статі деяких країн Азії найінтимнішою, сказати б, – найтабуованішою частиною тіла є п`ята, за оголення якої навіть карають на смерть.

Отже, слід усе-таки погодитися з тим, що відмежування порнографії від еротики – річ виключно індивідуальна, глибоко “заземлена” в інтимний світ кожної окремої людини. „Нам слід передусім „вдивитися в себе, хоч як це не важко, аби побачити свої темні та підлі глибини, – принаймні ті, що вважаються такими. Чи насправді вони є підлими, чи то наша “сороміцька” свідомість так перекручує дійсність?” [19, 13].

А дійсність, до речі, за повідомленнями МВС України у Волинській області, виглядає приблизно так: використовуючи соціально-економічні труднощі у державі, транснаціональні злочинні групи під виглядом легального працевлаштування громадян України на роботу за кордоном та надання туристичних послуг, організували кримінальний бізнес, зміст якого – у вербуванні та продажі “живого товару”, переважно жінок та дітей. Як зазначають експерти Організації Об’єднаних Націй, зазначений вид міжнародної злочинності посідає четверте місце за своєю прибутковістю, після торгівлі наркотиками, зброєю та викраденим автотранспортом. Основні країни-споживачі „живого товару” – Туреччина, Російська Федерація, Ізраїль, Чехія, Польща, Болгарія, Німеччина,

Об'єднані Арабські Емірати тощо.

Як інформує офіційний сайт відділу боротьби зі злочинністю у справах торгівлі людьми, протягом 5 місяців 2006 року відділом боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми УМВС України у Волинській області, зібрані матеріали для розгляду 31 кримінальної справи (за аналогічний період 2005 року – 5), з них порушено: 27 кримінальних справ за ознаками злочину, передбаченого ч. 3 ст.149 КК України (торгівля людьми, вчинена організованою злочинною групою), стосовно членів двох організованих злочинних груп, які вивезли та продали до країн Західної Європи понад тридцять мешканців Волинської, Чернігівської, Житомирської областей передбаченого з метою їх трудової та сексуальної експлуатації; п'ять кримінальних справ за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 302 КК України (звідництво з метою наживи); порушено 2 кримінальних справи за ознаками злочину, ч. 1 ст. 303 КК України (систематичне зайняття проституцією). У зв'язку з декриміналізацією названого злочину, справи закриті Луцьким міськрайонним судом. Порушена одна кримінальна справа за ознаками злочину, передбаченого ч. 2 ст. 301 КК України (розповсюдження порнографії); З початку 2006 року працівниками відділу розглянуто 5 кримінальних справ за фактом поширення порнографічної продукції серед населення.

З метою документування протиправної діяльності осіб, які займаються проституцією, проводились оперативно-розшукові заходи в готелях, на прилеглих до населених пунктів автошляхах, в ході яких складено 25 протоколів про адміністративне правопорушення, згідно ст. 181/1 КУпАП (заняття проституцією).

За статистичними даними, на обліку УМВС України у Волинській області перебуває 86 осіб, які займаються проституцією, із них у Луцькому МВ – 38 осіб; Нововолинському МВ – 7 осіб; Володимир-Волинському МВ – 13 осіб; Ковельському МРВ – 14 осіб; Любомльському РВ – 5 осіб; Камінь-Каширському РВ – 2 особи; Маневичівському РВ – 2 особи; Ківерцівському РВ – 5 осіб. [17].

Жертвами сексуального, особливо медіанасилля, все частіше стають діти. На думку більшості медіаекспертів, сьогодні образ дитячого медіасвіту мало чим відрізняється від віртуального світу дорослих (до речі, “жартівливі пісні, примовки, загадки, ігри (себто – найдавніші розваги) справді перейшли у дитячий репертуар саме з фольклору для дорослих [20], однак, під впливом іманентної естетики електронних ЗМІ, зараз відбувається щось діаметрально протилежне – інфантилізація програм “для дорослих”). “Дитячість” (у сенсі несерйозності) чи не всіх проектів електронних ЗМІ (головно створених за американськими формулами) вражає, однак не дивує, бо її прогнозував ще М. МакЛюен. Розглядаючи інфантильні риси техногенного інформаційного простору як його закономірне повернення до глибинних архаїчних пластів свідомості культури, вчений стверджував, що, зображаючи й осмислюючи все в архетипних формах та значеннях, ЗМК із профанного часу повертають нас до витоків культури (до її дитинства).

Фіксування й аналіз праобразів та першоджерел сучасних медіа виводить нас на доволі поширене (хоча й посправжньому жахливе!) явище сексуальної експлуатації дітей. *За минулий рік МВС України порушено 470 кримінальних справ за ознаками злочинів, передбачених ст. 149 Кримінального*

кодексу України (ККУ) (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини), з них 260 справ стосувалися неповнолітніх. Ще 417 кримінальних справ порушено за ознаками ст. 301 ККУ (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнопредметів). Задokumentовано 27 злочинів, передбачених ст. 155 ККУ (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості), 127 злочинів - передбачених ст. 156 ККУ (розбещення неповнолітніх)[23].

Щодня у всесвітній мережі з'являється близько 100 сайтів, які містять дитячу порнографію (насьогодень маємо їх коло 50 тисяч). Експерти з міжнародної організації „Фонд контролю за Інтернетом” вважають, що протягом минулого року кількість таких сайтів зростає на 90%. Найбільшим попитом користується „жорстоке порно” – ролики, на яких дитина стає жертвою сексуального насилля [12].

Діти – останній із „заборонених плодів” – добре продаються. У порнобізнесі, за оцінками фахівців, зайнято від одного до п'яти мільйонів дітей (за повідомленням міжнародної організації праці (МОП) – 1053000 осіб). Найбільше жертв у тихоокеанському регіоні (1360000). Далі слідує територія потужних промисловорозвинених країн (27000) [218, 3]. Мінімальний зафіксований вік „порнозірки” – два місяці, найкасовіший – „дискетний” (3,5) [12].

Торгівля дитячим тілом не аматорське „кустарне виробництво”, а професійна робота добре організованих груп із досконалою системою виготовлення й поширення продукції. І рід навіть не в тім, що люди хочуть бачити „голеньких дітей”, а в тому, що дівчатка і хлопчики (найчастіше це тринадцятирічні тінейджери, які потайки від батьків заробляють гроші „на морозиво”) роздягаються “охоче” і добровільно!

На думку експертів із сфери журналістики, наші вулиці переповнені потенційними та професійними торговцями власним тілом, найбільше ягідок „зростає у пісочниці” [12]. У добровільне сексуальне рабство потрапляють не лише хворі та неблагополучні, а й цілком здорові діти. Зовсім маленькі „спокушуються” ласощами та іграшками; підлітків (в основному дівчаток) схиляють до „співпраці”, обіцяючи кар’єру топмоделей та кінозірок.

За переконливими доведеннями Е. Фрома, до десяти років діти, хоча й живуть власним життям, усе ще дуже залежні від батьків (передусім – матері), тому їх остаточно не сформований організм неусвідомлено активно реагує на подразники. Отже, у ситуації з медіапорнографією та насиллям дитина нагадує безпомічну істоту, на яку впливають через центр задоволення. У такій ситуації вона не здатна контролювати власної поведінки. Але те, що з нею відбувається, їй „подобається”, бо повертає в органічне тепло тваринності. Відсутність почуття сорому, інстинктивна відкритість організму і незахищеність психіки дитини яскраво відтворена у класичній художній літературі, (М. Коцюбинський „Тіні забутих предків”, Ф. Достоєвський „Злочин і кара” Х. Кортасар “Гра у класики”...) та в кінематографі (Люк Бессон „Леон-кіллер” тощо).

Амбівалентність ситуації сексуальної експлуатації дітей засвідчена у телевізійних програмах на ТРК „Україна”, приватному телеканалі „Аверс” та ін. У програмі „Щиросердне визнання” (ТРК „Україна”) від 19 червня 2005 року розглядалася проблема дитячої порнографії „до і після конкурсів краси”. Давали інтерв’ю ті, хто стали порно- і топмоделями, обличчями журналів, наркоманами, повіями

і.т.п. (це дівчатка 15-18 років). Інтерв'юери (із завуальованими обличчями) ділилися враженнями, досвідом, думками; охоче пояснювали, чому вони торгують власним тілом. Рідко хто шкодував про вчинене. Найчастіше висловлювалися думки, на кшталт: „Слід було торгуватися...”, “Варто просити більше...” Загалом розмова відбувалася у строгому „діловому” стилі”: дуже спокійно, чітко – без сліз та „зайвих” емоцій.

Усе це реальність, незважаючи на те, що ще 15 травня 2003 року наша країна підписала Конвенції ООН про права дитини. Цей міжнародний документ містить всеосяжний комплекс загальнообов'язкових правових стандартів щодо захисту і забезпечення належних умов для виховання дітей. Кожна держава, яка підписала Конвенцію, зобов'язана підготувати національний звіт щодо становища дітей у своїй країні.

Що можна сказати/написати про стан дітей в українській державі? Хіба те, що вони потребують захисту?

На жаль, проблеми юних громадян, особливо питання дитячої порнографії, ще рідко потрапляють у поле зору дослідників та журналістів-аналітиків на провідних каналах, шпальтах касових видань. Вони (якщо йдеться про порнобізнес) фіксуються, передусім, у кліпах та художніх фільмах. Але дитяча секс-індустрія (як і проблема підліткової зацікавленості продукцією “для дорослих”) існує; навіть залишаючись невисвітленою. На нашу думку, для її ідентифікації потрібен особливий інструментарій, ймовірно, фольклорно-мітологічного характеру. Адже, за проведенням популярним інтернетвиданням “Телекритика” анкетуванням, із найбільшим захопленням юні реципієнти дивляться програми, перенасичені первісною мітологічною синкретикою та

проявами амбівалентного зла, які слугують їм матеріалом для побудови якогось власного не зрозумілого дорослим віртуалу.

Цей “віртуал”, на превеликий жаль, все частіше“ переходить” у дійсність: У 2005 році до органів внутрішніх справ доставлено понад 27 тисяч дітей, що захопилися “романтикою” бродяжництва та жебрацтва. (на жаль, кількість притулків у державі – 93 – на сьогодні недостатня. Дитячі будинки перевантажені!).

За повідомленням УМВС України, станом на минулий рік обстежено понад 30 тис. неблагополучних сімей (на профілактичні обліки поставлено 10,2 тис.). За невиконання батьківських обов'язків до адміністративної відповідальності притягнуто 22,5 тис. осіб. Складено та направлено до суду 3,5 тис. матеріалів щодо позбавлення батьківських прав. Упродовж 2005 року до органів внутрішніх справ надійшло майже 7,5 тис. заяв про зникнення дітей. На сьогодні залишаються нерозшуканими 279 юних громадян нашої держави [23].

Українські вчені, яких ми вважаємо послідовницями фольклорних теорій у сфері техногенної культури, розглядають еротичні проекти, фільми жахів, іншу надзвичайно споживану “заборонену” продукцію “для дітей” як таку собі “осучаснену казку”, що вибудовується згідно із специфічними правилами жанру [14, 51].

“Казковий” аспект впливу еротики, теленасилля підтримується й засновником психоаналітичної школи професором каліфорнійського університету С. Фішбахом, який пояснює казковий аспект медіапростору можливістю відволікання агресивних руйнівних імпульсів особистості (під корою головного мозку якої, як він вважає, причаїлася темна

архаїка) у сферу фантазії. На думку вченого, фільми жахів, еротичні проекти є своєрідними громовідводами деструктивних інстинктів особистості (тут, до речі, легко впізнавана достатньо опрацьована психологами та соціологами фрейдиська концепція, що пояснює потребу візуального насилля як вислід реакції на репресивну природу культури). *Згідно з теорією психоаналізу, мистецтво і медіакомунікація є формою компенсаційного задоволення неусвідомлених, на думку неофройдистів, “дитячих” бажань: у витоковому (дитинному) підрунті “індивідуального позасвідомого” закорінені два первісні архетипи: потреба збуджень (сексуальність) і прагнення спокою (смерть). Саме сублімація цих неусвідомлених нав’язливих потягів вмотивовує дії людини протягом усього її життя.* Тому діалектика еротичного й танатичного інспірує розвиток й сучасного медіапродукту (це спроба імітації-віртуалізації бажаного „неможливого”?). “Містичний жах, потяг до потойбічного, зацікавленість незвичайним, очікування дива живлять незмінну прихильність глядача до картин, що наслідують традиції страшної казки” [8, 51].

Слід зауважити, що схильність до химерного світосприймання амбівалентного зла особливо притаманна українцям (досить згадати містичну орієнтацію наших творців літератури). Тож не дивно, що зацікавленість жахами виявляє себе й у вимірі наймолодших мистецтв – сучасних естетико-комунікативних систем?

Видатний шведський психолог А. Гуггенбюль у фундаментальній праці “Зловіща приваба насилля”. Профілактика дитячої агресивності та жорстокості і боротьба з ними” переконливо довів, що насилля дійсно має чарівну

“привабу” і здатність “надихати” [2]. Опираючись на дослідження відомого знавця доісторизму Карла Керенї, А. Гугенбюль сформулював власну концепцію, в основі якої думка про те, що у техногенну перехідну добу (як і на зорі цивілізацій) у деструктивній поведінці людини підспудно діє обов’язковий компонент обряду переродження (ініціації) – так званий рецедив “злочину супроти божественного порядку”. Тому насилля постає ефективною і бажаною формою творчості та можливістю всебічного соціального процвітання (у реальному житті).

Таке уявлення про насилля та злочин антропологічно сягає архетипу “чоловічого дому”, зареєстрованого етнографами у багатьох первісних народів світу. “Чоловічий дім” – це спільне проживання юнацтва, що зазвичай є компонентом обряду ініціації (посвячення у повноправні члени племені). У такій “оселі” молоді люди вели відокремлене життя, їжу добували “узаконеною ритуальною крадіжкою”, жіноче тіло як “механізм задоволення” “вивчали” через посередництво численних звалтувань; позитивні ж емоції та почуття спрямовувалися виключно на власну стать. У цьому замкненому, густозамішаному на еротичі, співтоваристві діяла своя ієрархічна система, котру Жан Поль Сартр зіставляв із феодалною. Пристрасне обожнювання, що його відчуває юнак до “крутих”, злодіїв і особливо до вбивець – це, на погляд філософа, та ж сама прив’язаність васала до сюзерена, підмайстра до майстра, благоговіння клірика перед святим. Крадіжки й пограбування у такому світі сприймаються як певного роду священнодійства, щось на кшталт принесення жертви язичницькому божеству. “Чоловічі і жіночі групи, статева сегрегація. Спорт як

чоловіча солідарність. Війна. Чоловічі дома. Ініціації, приниження молодих чоловіків до статусу жінки, гомосексуальні настрої – усе це фалічна культура, садизм, нарцисизм”, – зазначила свого часу С. Павличко [11, 161].

Усі названі переверзії тією чи іншою мірою наявні й у багатьох новітніх замкнених корпораціях, що все частіше потрапляють на екрани електронних засобів масової комунікації як привілейована інформація, що користується величезним попитом. Варто пригадати хоча б найкасовіший фільм про італійську мафію “Спрут”, російський “Бандитський Петербург” та “наш” (російськомовний) – “Останній день буржуа”, в інтерпретаціях яких увесь “прекрасний” злочинний світ під музику Енніо Маріконе плавно переходить у дійсність – на злочасну планету, “заселену кровожерливими створіннями, що безперервно один одного винищують” [9, 151].

Отже, сакралізація сексу і насилля є “об`єктивним психологічним життям” людства, тобто найактивнішою, найзадіянішою поведінковою моделлю його існування, котра відображає суттєве у сфері індивідуального та колективного буття.

У людства таки існують всеохоплюючі пристрасті (до задоволення, до болю, особливо до того, що перебуває “на межі” між задоволенням і болем). У ньому і досі живе дитяче, мітологічне, органічно йому притаманне бажання болісно пережити щось криваво-видовищне. Воно вабить і відштовхує, але не зникає. Потреба відчутти подих незвичайного, таємничого, хвилюючого і жахливого спонукає до розповідання новітніх “казок”. У такому розумінні медіа роблять нам послугу шегреневої шкіри чи портрета Доріана

Грея: потворність медіакадрів – ціна нашого “благословенного лику”. Амбівалентна реальність дає підстави для “казкотворчості”, тому кожен третій фільм – комедійний бойовик або трилер, кожна друга політична програма – майданне дійство. Майже вся економічна – ярмарково-рекламний балаган, а спектр фільмів, що містять “красиве” насилля, включає драми, детективи, триллери, фільми жахів, мелодрами, притчі, пародії, комедії. Подібна продукція задовольняє важливу суспільну потребу. У людей є “апетит на такого роду речі, а всі апетити цілком здорових людей явище цілком здорове” [16]?

Наведемо знаковий приклад. *Останнім часом порнорежисери стали знімати дві версії фільмів: -гард і -софт. Першу для основного продажу, другу – для транслявань у країнах, де порно під заборонаю. Однак, за переконанням творцві порнофільмів, і там, і тут софт-порно продається мляво, бо споживачі вважають, що краще вже пошукати нелегальну версію, ніж отримати легальну, але позбавлену основного – своєї суті. З такого погляду – фільм французького режисера Гаспара Ное “Безповоротність” (відзнята із документальною точністю історія зґвалтування) цікавить сучасного глядача набагато більше, ніж, скажімо, якась сентиментальна історія про вічне й безтурботне “християнське” кохання.*

Продуковані сучасними медіа еротика та насилля дуже тісно пов`язані з проявами одвічного лудологічного (ігрового) дискурсу, який несе у собі фундаментальну закоріненість та видиму поверхневність – відкриті і латентні сенси. Новітній медіапростір – явище далеко не просте, таке, що, найчастіше, приховує власну сутність, “прикриваючи” її яскравою

оболонкою доступності. Продуковане сучасними засобами масової комунікації доречно сприймати як об'ємну притчу-метафору, "сконструйовану" із нескінченних алюзій та цитат (зазвичай прихований внутрішній зміст медіаповідомлень виявляється важливішим і багатшим за зовнішній).

Простір найновіших медіа чимось нагадує популярний французький журнал "Revue de la litterature" ("Огляд літератури"), який трактує власну "наповненість" дуже широко, включаючи у поняття "література" паркове мистецтво, мистецтво прогулюватися і займатися коханням, тобто – естетику повсякденності в цілому. Він (як і сучасні засоби масової комунікації) одночасно поверхнево доступний і багатоликий та глибокий за змістом, тому рівень його "прочитання" повністю залежить від "читача".

Отже, споживач продукції медіа такий самий автор текстів, як і їх творці. Він здатен по-своєму прочитати/побачити видиме і приховане, правильно налаштовуючи обертон спілкування, програмуючи його подальний хід і коди розшифрування інформації. Для реципієнта сприймання твору перетворюється на гру з культурою, для медіавиробника – на гру у культуру.

Для неосвіченого споглядання "Давид" Берніні та без смаку оголений герой неліцензійного відеосюжету – однаково порнографічні, у той час, як грамотний реципієнт у кожному з них побачить певні нюанси зображення людського тіла. І (що найголовніше!) – жоден з цих нюансів його не шокуватиме (бо вражає головним чином не оголеність як така, що часто зустрічається у житті та дзеркальних відображеннях, а, як справедливо вважав Дж. Лоуренс, усвідомлення споглядання забороненого, слизького і підступно звабливого [10]).

Отже, у ситуації “спілкування” реципієнта і сучасних медіа, варто змінювати не продукт: еротика, порно, насилля... (він самодостатній і аудиторії подобається), а себе, тобто – ракурс бачення, “вежу спостереження”.

На наше глибоке переконання, ажітаж довкола іманентної патогенності текстів, що містять елементи порнографії та насилля, значною мірою "спровокований" негативною реакцією на його ідеї з боку ще не вільної від стереотипів минулого науки, яка традиційно заперечує донедавна табуйоване за формулою: «це погано тому, що це погано» (варіанти – це чуже, непристойне тощо). Відмежовуючи цінності від фактів, наука протиставляє чисте буття явища абстрактно належному, і аналізує його не таким, яке воно є, а таким, яким хоче його бачити. Однак ЗМІ не коряться подібним теоретичним настановам, бо те, що лежить в основі їх глибинної естетики, виявляється сильнішим: формальні ознаки гри пов'язують медіа із сферою закодованого у глибинах їхньої пам'яті сакрального, а отже – непорушного. Медіа орієнтуються не на новизну (пов'язану з амнезією – О.К.), а на інакшість, що опирається на глибинну пам'ять, в “освітленні” якої усе, навіть дитяча порнографія та неконтрольоване медіанасилля, має “сенс”.

З появою новітніх засобів масової комунікації повністю змінився увесь сенсорний баланс людини: співвідношення органів чуття у сприйманні, життєвий стиль, цінності, форми організації спілкування тощо. На думку найвідомішого медіа критика сучасності М. МакЛюена, у вимірі новітнього інформаційного простору утворюється глобальне село, в якому основним способом розуміння мозаїчної реальності, що постійно відновлюється, є міт, у процесі наповнення

змістовністю застиглих структурних форм якого беруть участь творчі та ігрові начала людської природи.

Отже, новітня естетико-комунікативна система ЗМІ, актуальні проблеми сучасності досягаються виключно у своєму ігровому релятивізмі, тому лише високий рівень індивідуального таланту реципієнта-інтерпретатора та глибина проникнення в архетипно-мітологічну кодифікацію медіатекстів може забезпечити комунікативну владу над ними.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гендерні студії // Незалежний культурологічний часопис "Г". – 2000. – №17. – С.8.
2. Гугенбюль А. Зловещее очарование насилия. Профилактика детской агрессивности и жестокости и борьба с ними. – СПб.: Гуманитарное агентство "Академический проект", 2000. – 220 с.
3. Гундорова Т. Femina Melancholica: стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – 272 с.
4. Жінка як текст. – К.: Факт, 2002. – 208 с.
5. Забужко О. Польві дослідження українського сексу. – К.: Факт, 1999. – 210 с.
6. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса: Вибрана есеїстика 90-х. – К.: Факт, 1999. – 340 с.
7. Здоровега Й. В. Теорія і методика журналістської творчості – Л., 2000. – 180 с.
8. Зубавіна І. Скриньку Пандори закрито не повністю // Кіно-театр. – 1999. – №2. – С. 51–52.
9. Лотреамон. Из песен Мальдорора // Иностранная литература. – 1993. – №1. – С. 151.
10. Лоуренс Д. Порнографія і непристойність // Всесвіт. – 1989. – №5. – С. 121–129.
11. Павличко С. Фемінізм. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2003. – 387 с.
12. Паньо К., Паньо Т. Ягідка зростає у пісочниці // Дзеркало тижня. – №41. – С. 3–4.
13. Пасюк Г. Справа №... Продані в рабство на три місяці просилися туди знову. Але хіба торговців жінками це виправдовує? // Резонанс – №10 – 15 червня 2006. С.5.
14. Петрунько О. Фільми жахів як осучаснена казка // Медіакритика. Дайджест електронного ж-лу, присвяченого медіа і масової комунікації. – 2003. – №1. – С. 47–55.
15. Полянський І. Проблеми інтернет-цивілізації або роздуми про насильство і порнографію в мережі // Медіакритика. – 2003. – №1. – С. 20–29.
16. Потятиник Б. Філософія масової комунікації // <http://www.franko.lviv.ua/mediaeco/indexukr.htm>
17. Проституція: будьте обережні!! // 2005[1].rar\2005 - RAR archive, unpacked size 125 337 bytes p align="right"
18. Ревська Н. Політика і секс

[<http://www.pravda.com.ua/news/2002/12/18/26539.htm>].

19. Рой О. Порно як символ свободи // Кіно-Коло. – 2004. – №22. – С. 26.
20. Український дитячий фольклор. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1962. – 248 с.
21. Усманова А.Р. Умберто Эко. Парадоксы интерпретации. – Минск: ПроPILEI, 2000. – 200 с.
22. Эко У. Развлекательность // Эко У. Имя розы: Детектив.– М.: Кн. Палата, 1989. – Вып. 2. – 496 с.
23. Електронний ресурс режим доступу: <http://mvsinfo.gov.ua>